

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук

**Махновського Сергія Сергійовича на дисертацію Карманенка
Василя Васильовича «Педагогічні умови формування лідерських
якостей у студентів економічних університетів», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.07 – теорія і методика виховання**

Актуальність проблеми дослідження, обраної В. В. Карманенком, зумовлена необхідністю пошуку шляхів формування лідерських якостей у студентів під час їхнього навчання у закладах вищої освіти. Усвідомлення цієї необхідності вимагає особливої уваги не лише до професіоналізації майбутніх фахівців, а й до процесу формування у студентів особистісних, зокрема, лідерських якостей. Без глибокого аналізу теорій лідерства та усвідомлення досвіду педагогіки лідерства, здобутків, успіхів і невдач, висновків, неможливо належним чином здійснювати реформи у вищій школі України, зокрема, в економічних університетах.

Сьогодні, позначене непростою економічною ситуацією, висуває особливі вимоги до випускників профільних закладів вищої освіти, здатних до продукування не лише плідних виробничих ідей, а й до ефективної комунікації, ухвалення відповідальних управлінських рішень тощо.

Незважаючи на зацікавлення до проблеми лідерства серед вітчизняних та зарубіжних науковців, вона залишається однією з найскладніших у педагогічній науці, оскільки передбачає пошук нових концепцій та підходів для формування фахівців-лідерів, здатних створювати команду і взаємодіяти з нею, приймати рішення, вести за собою, забезпечувати високу результативність у діяльності організації, мотивувати інших, бути комунікабельним, харизматичним, активним, ініціативним, успішним.

Актуалізує проблему, яку розглядає В.В. Карманенко, і необхідність пошуку інструментарію для опису та визначення лідерських якостей, укладання простих і чітких рекомендацій, які б допомогли розвивати в особистості лідерський потенціал під час навчання у закладах вищої освіти. Із огляду на сказане, дослідження, присвячене педагогічним умовам формування лідерських якостей у студентів економічних університетів є, безумовно, актуальним.

Актуальність проблеми посилюється об'єктивною потребою розв'язання наявних суперечностей, які виявив дисертант, як-от: між нагальною потребою розвитку лідерських якостей у студентів економічних університетів і недостатньою розробленістю теоретичних основ означеної проблеми; між потенційними можливостями освітнього середовища економічних університетів щодо вдосконалення лідерських якостей студентів під час їх навчання та недостатнім рівнем науково-методичного забезпечення цього процесу.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та суспільних наук вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» «Гуманізація педагогічного процесу у вищій школі» (державний реєстраційний номер 0197U006956).

Структура роботи є логічною й адекватно відображає траєкторію руху теоретико-експериментального дослідження. Робота відзначається творчим пошуком, свідчить про здатність здобувача до системного охоплення різних аспектів досліджуваних педагогічних явищ і процесів, критичність і креативність професійного мислення.

Залучення широкої вітчизняної та зарубіжної теоретичної бази з питань вивчення феномена лідерства, формування лідерських якостей у студентів економічних університетів, дозволило В. В. Карманенку ґрунтовно висвітлити теоретичні засади дослідження, сформулювати його вихідні

положення.

Заслуговує на схвалення уважне ставлення дисертанта до понятійно-термінологічного апарату дослідження. Так, автор, на основі аналізу досліджень, розкриває поняття «лідер», «лідерство», «якості особистості», «лідерські якості особистості», «лідерські якості студентів», «формування лідерських якостей у студентів економічних університетів», зіставляє різноманітні трактування цих понять.

Він дає власне визначення поняття «лідерські якості студентів економічних університетів» як «сукупність індивідуально-особистісних і соціально-психологічних властивостей майбутнього фахівця економічно спрямованих видів діяльності, що забезпечують його здатність інтегрувати та цілеспрямовувати колектив організації для успішної реалізації професійних завдань» та поняття «процес формування лідерських якостей у студентів економічних університетів» як «сукупність педагогічних ситуацій, що сприяють не лише успішному розвитку лідерських якостей, а й самовдосконаленню особистості в цілому». Лідерські якості студентів автором уточнено як динамічне професійно-особистісне утворення, сформоване в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Узявши за основу аналіз науково-педагогічної літератури, власний досвід роботи Василь Васильович цілком доцільно виокремив три компоненти лідерських якостей у студентів економічних університетів: особистісний – комплекс організаційних і комунікативних здібностей, що забезпечують здатність інтегрувати діяльність групи як єдиної команди; професійно-управлінський – комплекс мотивів і цінностей, що зумовлюють успіх та ефективність діяльності лідера у студентській групі та в організації в майбутньому, забезпечують здатність студента економічного університету виявляти себе як ефективного керівника; командно-лідерський – містить комплекс здібностей з ухвалення рішень і визначення завдань, що забезпечують цілеспрямовання колективу в цілому.

Імпонує думка здобувача про те, що отриманий студентами в економічному університеті лідерський досвід сприяє пристосуванню до мінливих соціально-економічних ситуацій.

Досліджуючи проблему обґрунтування педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів економічних університетів дисертант зумів виділити цілком досяжну мету, окреслив адекватні завдання, застосував методи, що відповідають предмету дослідження.

Результати педагогічного експерименту піддано якісному і кількісному статистичному аналізу, що підтверджує значущість і доцільність визначених педагогічних умов формування лідерських якостей у студентів економічних університетів. Усе це в сукупності забезпечує обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та свідчить про їхню достовірність.

Схвально, що здобувачем виявлено низку проблем та недоліків у формуванні лідерських якостей у студентів економічних університетів. Серед них: низька ініціативність як викладачів, так і студентів у проведенні виховних заходів, недостатня спрямованість освітньої роботи на розвиток особистісного і професійного потенціалу студентів, нереалізованість принципів особистісно орієнтованої взаємодії в освітньому процесі економічних університетів, слабка активність використання інтерактивних форм і методів навчання.

Виокремленні дисертантом педагогічні умови формування лідерських якостей у студентів економічних університетів враховують положення компетентнісного, системного, діяльнісного, особистісно орієнтовного підходів до професійної підготовки студентів.

На підставі вивчення психолого-педагогічних джерел Василь Васильович обґрунтовано визначив критерії (особистісний, професійно-управлінський, командно-лідерський), показники (ерудованість, активність, рішучість, упевненість у собі, наполегливість, ініціативність, працьовитість,

самостійність, організованість, творчий підхід, товариськість, уміння переконувати, емоційна привабливість, спостережливість, самоконтроль, уміння налаштувати позитивну атмосферу в колективі) та рівні (високий, середній і низький) сформованості лідерських якостей у студентів економічних університетів.

Застосування таких інтерактивних методів, як методи проблемного викладу, групової роботи, моделювання ситуацій, рефлексивного аналізу і самопостереження, аналізу конкретних ситуацій, експертної оцінки, імітаційні вправи, дискусії, використання тренінгів із розвитку лідерських якостей дозволило утвердити у студентів економічних університетів достатній рівень сформованості компонентів лідерських якостей.

Варто погодитися з автором, що робота студентського омбудсмена щодо запобігання конфліктних ситуацій, представлення студентського колективу в державних і самоврядних органах забезпечують можливості для широкого вияву лідерських якостей молоді.

В. В. Карманенко аргументовано довів, що формування лідерських якостей студентів економічних університетів відбувається через модернізацію та організацію навчально-методичного забезпечення.

Характеризуючи наукову новизну виконаного дослідження, слід зазначити, що дослідником уперше обґрунтовано педагогічні умови формування лідерських якостей у студентів економічних університетів (створення розвивального, особистісно зорієнтованого освітнього середовища з урахуванням індивідуальних запитів студентів і специфіки професійної діяльності майбутнього фахівця; забезпечення цілеспрямованого розвитку лідерських якостей студентів за допомогою використання інтерактивних форм і методів освітньої взаємодії; упровадження лідерської управлінської парадигми Школи лідерів на базі тренінгової програми); визначено критерії (особистісний, професійно-управлінський, командно-лідерський), показники (ерудованість, активність,

рішучість, упевненість у собі, наполегливість, ініціативність, працьовитість, самостійність, організованість, творчий підхід, товариськість, уміння переконувати, емоційна привабливість, спостережливість, самоконтроль, уміння налаштувати позитивну атмосферу в колективі) та рівні (високий, середній і низький) сформованості лідерських якостей у студентів економічних університетів; уточнено сутність понять «лідер», «лідерство», «якості особистості», «лідерські якості особистості», «лідерські якості студентів», «формування лідерських якостей у студентів економічних університетів». Подальшого розвитку набули зміст, форми, методи формування лідерських якостей у студентів економічних університетів.

Практична значущість одержаних результатів вбачається передовсім у розробленні та впровадженні в освітній процес економічних університетів модульної дисципліни «Основи лідерства», навчально-методичного посібника для викладачів / кураторів «Особиста й професійна ефективність. Комплекс тренінгів із розвитку лідерських якостей у студентів економічних університетів», комплексної програми педагогічного діагностування рівнів сформованості лідерських якостей у студентів.

Результати дослідження належним чином апробовані і введені в освітянську практику. Зокрема, основні положення і результати дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на міжнародних і всеукраїнських конференціях. Впровадженням охоплено декілька регіонів України, що підтверджують довідки із чотирьох закладів вищої освіти та довідка про участь у молодіжному проекті «Школа місцевого та студентського самоврядування «Лідер майбутнього» Полтавської міської ради, Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Аналіз публікацій В. В. Карманенка засвідчив їхню відповідність (кількісну та якісну) вимогам до оприлюднення результатів кандидатського

дослідження: результати розвідки викладено у 20 (16 одноосібних) публікаціях, із яких 7 відображають основні наукові результати дисертації, 8 мають апробаційний характер, 5 – додатково висвітлюють наукові результати.

Текст дисертації структурований, зміст містить цілісну, обґрунтовану концепцію. Практичні результати проведеного дослідження є достатнім підґрунтям для основних теоретичних положень дисертації.

Матеріали, подані в додатках, загалом сприяють повноті сприймання основного тексту дисертації. Список використаних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації загалом оформлено з дотриманням вимог.

Автореферат дисертації адекватно відображає зміст і результати виконаної дослідницької роботи. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дисертант справедливо зазначає, що здійснена ним теоретико-експериментальна робота не вичерпує досліджувану проблему і вважає доцільним подальше вивчення проблеми шляхом розробки сучасних інтерактивних форм і методів формування лідерських якостей студентів економічних університетів. Уважаємо, що зазначені напрями науково-дослідної роботи можуть слугувати орієнтиром для подальших наукових пошуків В. В. Карманенка.

Матеріали основної частини дозволяють стверджувати, що дисертантові вдалося реалізувати визначені завдання і мету, отримати сукупність наукових положень, які мають важливе значення для теорії і методики виховання, що дозволяє класифікувати дисертаційне дослідження Василя Васильовича Карманенка як завершену теоретико-експериментальну роботу, що містить нові наукові положення, має вагоме теоретичне та практичне значення.

Утім, проведене дослідження не позбавлене недоліків. Тому маємо за

доцільне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Вважаємо не зовсім повним коло суперечностей, окреслене здобувачем у вступі, оскільки завдання дисертації спрямовані на вирішення проблем більш широкого спектру.

2. У дослідженні бракує аналізу праць зарубіжних науковців щодо лідерської управлінської парадигми, зокрема, сутності та змісту феномену «лідерські якості у студентів економічних університетів».

3. На нашу думку, аналіз теоретичних і методичних засад формування лідерських якостей у студентів економічних університетів був би більш повним, якби дослідник у дисертації детальніше схарактеризував принципи формування лідерських якостей студентів.

4. На наш погляд, розділ 1 дещо переобтяжений викладом описового та констатувального матеріалу щодо обраної наукової проблеми.

5. Уважаємо, що в розділі 1 варто було б наочно представити основні компоненти лідерських якостей у студентів економічних університетів.

6. У дисертації, на наш погляд, не вистачає чітко прописаної моделі формування лідерських якостей у студентів економічних університетів.

7. Із метою доведення достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження й ефективності авторських підходів до формування лідерських якостей у студентів економічних університетів доцільно було б, на нашу думку, урізноманітнити методи математичної статистики, що дозволило б здійснити глибший аналіз результатів експериментального дослідження.

8. Робота не позбавлена орфографічних та стилістичних огріхів і помилок.

Проте, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальний

позитивний висновок щодо рецензованої роботи.

Дисертація на тему «Педагогічні умови формування лідерських якостей у студентів економічних університетів» відповідає вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій згідно «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ №1159 від 30.12.2015), а її автор – Карманенко Василь Васильович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, директор Навчального центру соціально-виховної та позаосвітньої діяльності Управління якості освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

С. С. Маখনський

Підпис засвідчую:

Начальник Служби управління персоналом Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

С. М. Куліш